

УДК 069.016:371

Л. Г. Лисенко

РОЛЬ ШКІЛЬНОГО МУЗЕЮ У ФОРМУВАННІ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТИРІВ МОЛОДІ

Робота, представлена на ваш розгляд, являє собою узагальнення досвіду роботи шкільного Музейного комплексу, його ролі у справі патріотичного виховання учнів, спрямованої на формування у молоді любові до рідного краю, громадянської свідомості, активної життєвої позиції, підвищення відповідальності за збереження історико-культурних цінностей рідної землі.

В роботі проаналізовані і узагальнені різноманітні форми роботи шкільного Музейного комплексу по втіленню в життя ідеї формування творчої особистості, яка могла б розв'язувати як щоденні, так і масштабні завдання, що забезпечить не тільки виживання а й прогрес нації, особистості, яка житиме в громадянському суспільстві. Цьому і сприяє активізація пошукової, науково-дослідницької роботи в галузі воєнної історії та історико-культурного краєзнавства.

Ключові слова: шкільний музей, музейна педагогіка, патріотичне виховання учнів.

Работа представляет собой обобщение опыта работы школьного музейного комплекса, его роли в деле патриотического воспитания учеников, направленного на воспитание у молодежи любви к родному краю, активной гражданской позиции, повышению ответственности за сохранение историко-культурных ценностей родной земли.

В работе проанализированы и обобщены разнообразные формы работы школьного Музейного комплекса по воплощению в жизнь идеи формирования творческой личности, которая способна решать как ежедневные, так и масштабные задачи, что обеспечит не только выживание, но и прогресс нации, личности, которая будет жить в гражданском обществе. Этому и способствует активизация поисковой, научно-исследовательской работы в области военной истории и историко-культурного краеведения.

Ключевые слова: школьный музей, музейная педагогика, патриотическое воспитание школьников.

The work presented on your consideration shows the generalization of experience of school Museum complex, its role in patriotic education of students, which form love to the native land for the young people, civil consciousness, active vital position, increasing of responsibility for maintenance of historical and cultural values of native land.

In this work analyzed and generalized various forms of school museum to embody in life the idea of forming of creative person.

Key words: school museum, museum education, patriotic education of students.

Постановка³⁵ проблеми. Сучасна освіта знаходиться в постійному інноваційному пошуку, прагне прогресивних змін. Але творити майбутнє неможливо, не знаючи або забуваючи свою історію. Оновлення музейної справи є актуальним питанням у наш час, тому створення Музейного комплексу школи є запорукою си-

стематизації та узагальнення досвіду роботи педагогічного та учнівського колективів, пропаганди новітніх технологій, побудованих на традиціях та звичаях навчального закладу, популяризації ефективних форм та методів роботи в сучасній школі, із молодим поколінням.

Зібрані в музеї предмети та матеріали зберігають пам'ять часів і поколінь. Мова музею - мова оригіналу, першоджерела історичної інформації. Пам'ять про минуле допомагає пра-

вильно оцінювати сьогодення, осмислено працювати на майбутнє.

Наявність музею в школі сприяє вдосконаленню навчання й виховання, практично спрямовує позакласну роботу, наповнює її конкретним змістом, дозволяє відчувати радість колективної праці.

Саме розвиток індивідуальності в колективній творчій діяльності став основною метою моєї роботи як керівника шкільного музею.

Творча особистість – це та цілісна людська індивідуальність, яка виявляє розвинені творчі здібності, творчу мотивацію, творчі вміння, що забезпечують їй здатність створювати якісно нові матеріали, технології та духовні цінності, які певною мірою зміцнюють людину духовно.

Музейна педагогіка визначає модель становлення творчої особистості як піраміду, в основі якої – гуманна людина зі своєю сукупністю творчих задатків, здібностей, мотивів. Вершина піраміди – «дослідник – філософ», а «дослідник – громадянин», «дослідник – винахідник», «дослідник – експериментатор», «дослідник – теоретик»- проміжні шаблі зростання.

Саме ці якості найбільше розвиваються в учнів під час музейних уроків та пошукової роботи. Формується громадянське мислення, коли учень досліджує проблеми, пов'язані з історією міста, країни. Народжується національна свідомість, що сприяє неупередженому ставленню до інших культур, розумінню ролі і місця національного у світовій загальнолюдській цивілізації. [3, с. 11]

Організація шкільного музею є однією з найкращих форм реалізації особистості учня, його творчого потенціалу, ініціативи, самостійності, готовності до дослідження, знаходження, засвоєння фактів, відповідальності. Робота в музеї вчить розуміти людей, спілкуватися, зважати на альтернативну точку зору.

Аналіз актуальних досліджень. Поняття «музейна педагогіка» було сформовано та введено в науковий обіг на початку ХХ століття в Німеччині. Його розробка пов'язана з іменами А. Ліхтварка, А. Рейхвена, Г. Фройдентала.

Вітчизняна теорія музейної педагогіки почала формуватися в кінці ХІХ -початку ХХ століть, отримавши найбільш повне обґрунтування у працях основоположників в російській екскурсійної школи (Н. А. Гейник, І.М. Гревс, Б.Е. Райков) і прихильників широкого використання з метою освітньо-педагогічних, шкільних і дитячих музеїв (М. В. Новоруський, В. Коховській, М.С. Страхова, Н.А. Флеров, Ф. І. Шмідт, Н. Д. Бартрам, А.У. Зеленко).

В Одесі О.Ф.Грекулов на початку ХХ ст.. редагував журнал для вчителів «Шкільні екскурсії і шкільний музей».

У радянські часи цією проблемою займалися Ю.А.Омельченко, Г.Г.Мезенцева; видавалися спеціальні збірники статей з музеєзнавства.[7;11]

Таким чином у 80-ті роки музейна педагогіка сформувалася як наукова дисципліна. У 1984 році при НДІ культури було створено постійно діючий

Всеросійський семінар під керівництвом Є.Г. Ванслової - «Музей і підрастаюче покоління », який став гарною школою з обміну унікальним досвідом, музейних працівників з Росії та колишніх союзних республік .

У період становлення музейної педагогіки як наукової дисципліни їх погляди, збагачені концепцією нового педагогічного мислення, в основі якого лежали ідеї гуманізації та гуманітаризації освіти через звернення до світової культури, історії, духовних цінностей, стали особливо актуальними.

Конкретні форми використання потенціалу шкільного музею в навчально-виховному процесі проаналізовані у статтях О.О.Белякової, І.В.Козлової, Є.Г.Ванслової. [1;5;3]

Теоретична база музейної педагогіки знаходиться в даний час в стадії формування. Процес становлення музейної педагогіки, як наукової дисципліни, далекий від завершення.

В роботі шкільних музеїв залишається багато проблем. Головна з них полягає у тому, що до них висувуються вимоги як до державних, а можливості закладу освіти не завжди сприяють їх виконанню. Це не тільки обмежує роботу шкільних музеїв, а й стримує процес їх створення.

Сучасна музейна педагогіка розвивається в руслі проблем музейної комунікації і спрямована в першу чергу на вирішення завдань активізації творчих здібностей особистості.

Мета статті: проаналізувати і узагальнити різноманітні форми роботи шкільного Музейного комплексу по втіленню в життя ідеї формування творчої особистості.

Виклад основного матеріалу. Музейна педагогіка є тією мережею, яка в наш динамічний час стримує бездуховність дитини, прагне через почуття розворушити душу. Як писав поет К. Ваншенкін:

Благодество школьного музея...
 Как всегда, ни фондов и ни смет,
 Пишут дети, ищут чей-то след,
 Сами прозревая и мудрея,
 Потому им брезжит встречный свет.
 В этом их учительниц секрет.

Ці слова якнайкраще підкреслюють значущість роботи музею.

В школі працюють два музеї: створений 20 років тому музей «Пам'ять» є унікальним, бо це музей живих людей незвичайної і трагічної долі – колишніх в'язнів нацистських концтаборів. До 350-річчя Харкова в школі було відкрито музей «Історія культури Слобожанщини».

Основними напрямками діяльності Музейного комплексу є культурно-освітня, науково-дослідна діяльність, комплектування музейних збірань, експозиційна, фондова, реставраційна, пам'ятко-охоронна робота. За період діяльності музеїв ефективно застосовувались такі форми роботи:

- співпраця з фахівцями, краєзнавцями, співробітниками музеїв;
- екскурсії (оглядові, тематичні), виставки, лекції;
- участь у міжнародних проектах;
- загальношкільні акції (соціальне проектування);
- інтерактивне опитування;
- конкурси, міні-фестивалі, виставка-ярмарок, літературно-історичні вернісажі, пошукові експедиції, походи;
- проектна діяльність;
- семінари.
- знайомство зі спеціальною літературою та медіа матеріалами про діяльність концтаборів, періодичними спеціальними виданнями («Бухенвальдський набат», «Равенсбрюк – квітка смерті»);
- листування з колишніми в'язнями, участь у волонтерському русі;
- і найголовніше – зустрічі з ветеранами різних поколінь, запис їхніх спогадів.

Фонд Музейного комплексу налічує близько 600 експонатів, але історико-краєзнавча, пошукова, дослідницька робота учнівського та педагогічного колективу продовжується. На зустрічі в музей колишні в'язні приносять безцінні реліквії: документи про їхнє перебування в концтаборах, фотографії, особисті речі. Разом з учнями виготовляють макети.

Сьогодні значно зросла зацікавленість учнів історичним минулим, звичаями, обрядами, побутом українського народу, інтерес до вивчення окремих сторінок життя і діяльності славних земляків: героїв національно-визвольних воєн, письменників, діячів науки та культури. І це не дивно, адже головна наша мета – зберегти пам'ять про покоління, оскільки не знаючи минулого, не можна будувати майбутнє.

Музей не обмежується тематикою концтаборів. Оформлено експозиції «Голокост – пла-

нетарна трагедія людства», «Історія Харківського єврейського гетто», «Юні герої Великої Вітчизняної війни», «Харківщина в роки війни». Учнями оформлено стенди «Хроніка визволення України від німецько-фашистських загарбників», «Медичне підпілля», «Жіноче обличчя війни», «Операція «Зірка», Партизанський рух і підпілля на Харківщині (1941-1943рр.). Серед гостей музею були: ветеран Сталінградської битви Г.М. Вітков, член підпільної антифашистської групи Франкова Мартинова Л.М., голова Харківської обласної ради колишніх партизан і підпільників Корж М.О., легендарний партизан – розвідник, генерал Ячменьов М.Е., голова Фрунзенської районної ради ветеранів війни Екімян П.А., члени Харківської обласної Ради борців антифашистського опору Альперін Е.Г., Малицький І.Ф., Романченко Б.Т., Нікітіна В.Т., Єрмак В.С., Фоміна М.Ф. та інші. На жаль, деякого з них вже немає в живих.

Останнім часом намітився ще один напрямок роботи музейного комплексу – заходи разом зі Спілкою ветеранів локальних збройних конфліктів – зустрічі, записи спогадів.

Кілька років поспіль старшокласники з інтересом відвідують міський музей ветеранів локальних збройних конфліктів, театральні вистави за участю безпосередніх учасників афганської війни. Перед старшокласниками виступав Голова Фрунзенської районної ради ветеранів локальних збройних конфліктів Пивоварчук Л.С.

Радою музею разом з адміністрацією розроблено проект удосконалення роботи музейного комплексу, розрахований на чотири роки. Одним із стратегічних напрямків його є співпраця з Харківським музеєм, яка розпочалася ще з 1994 року. Це не тільки відвідування учнями виставок у музеї, спілкування з художниками, реставраторами, музеєзнавцями. Підсумком роботи старшокласників у художньому музеї стало складання ними заліку в експозиції, який приймала комісія музейних фахівців. З минулого року додалися нові напрямки роботи з музеєм. З великою зацікавленістю чекають учні 3-4 класів на інтерактивні уроки, які проводять співробітники музею, а учні 9-х класів – на лекції циклу «Славені слобожани».

Лекторською групою на базі музею проведено цикл бесід для учнів 2-10-х класів «Підпілля і партизанський рух на Харківщині», «Вклонімося великим тим літам» (до Дня визволення України), «Нюрнберзький процес – уроки історії», «Голокост – планетарна трагедія людства», «У війни не жіноче обличчя», «Нашадки козацької слави».

Організується перегляд і обговорення фільмів «Окупація Харкова», «Судовий процес у Харкові в грудні 1943 року», «Назви своє ім'я», «Алтарь Победы», «И не в шурф их бросали, а в наши сердца», «Помни имя свое», «Тату» та інші.

За два останні роки були успішно захищені учнівські проекти: «Видатні дослідники Слобожанщини», «Ім'я героя на карті міста», «Доля людини в долі країни», «Дві новели з історії моєї родини», «Далеко від лінії фронту».

Своєрідною візитною карткою музею стали конкурсні уроки, уроки – конференції, круглі столи, літературно – музичні композиції, які ставлять старшокласники з використанням матеріалів музею. Кожен знаходить собі конкретну справу, реалізує свої творчі здібності: режисери, сценаристи, художники, актори, читці, музичні редактори, лектори, екскурсоводи. Учні з гордістю презентують свій пошуковий матеріал, відчуваючи свою причетність до колективної справи. На заходи в музей приходять ветерани, колишні в'язні, батьки, жителі мікрорайону, учні шкіл міста і області. Проводять екскурсії самі учні, завдяки чому батьки можуть побачити досягнення своїх дітей. Таким чином музейне інформаційне поле виходить за межі навчального закладу.

Робота в музеї спонукає до більш глибоких досліджень: реферати, тексти екскурсій для слухачів різних вікових груп, учнівські проекти, роботи в МАН. Останньому напрямку приділяється в школі особлива увага. І результати в обласних конкурсах – захистах свідчать про це:

«Пастирі Харківської єпархії – мученики за віру» - III місце, «Жінки в історії України» - I місце, «Долі людські» - III місце, «Харків'яни – учасники руху опору в нацистських концтаборах» - II місце, «Малолітні в'язні нацистських таборів» - III місце, «Іван Алчевський – український Карузо» - III місце.

Дев'ять років поспіль старшокласники беруть участь в обласних конкурсах з історії Слобожанщини на базі ХДУ-НУА. У 2008 році – гран-прі в номінації «За системне бачення перспектив розвитку харківського регіону», у 2009 році – I місце з теми «Харківщина в роки Великої Вітчизняної війни».

Учні члени гуртка на базі музею, неодноразово ставали дипломантами конкурсу «Слобожанські дзвони Перемоги».

Таким чином розширюються знання учнів та розвивається інтерес до наукової діяльності. За кілька років накопичується широка інформаційна палітра, розвивається бажання читати, що сьогодні має неабияке важливе значення, виробляються уміння та навички роботи з довідко-

вою, науковою та науково-популярною літературою, в тому числі й цільове спрямування роботи з Інтернет-джерелами.

У 2010 році гуртківці взяли участь у республіканському конкурсі «Долі колишніх в'язнів нацистських концтаборів та гетто в малюнках школярів», який проводився Міжнародним фондом «Взаєморозуміння і толерантність». До журі конкурсу було подано 6 відеоінтерв'ю учнів школи з колишніми в'язнями концтаборів та малюнки, виконані на основі їхніх спогадів. Усі роботи були відзначені серед кращих, а одна з них стала переможцем конкурсу. Того ж року фільм, знятий учнями школи на основі спогадів ветеранів, посів II місце на міському конкурсі аматорських фільмів.

Популярними серед учнів школи є екскурсії до інших регіонів України: Києва і Львова, Кам'янця-Подільського та Чернівців, козацької батьківщини – Хортиці та перлини садово-паркової архітектури – Софіївки, замків Прикарпаття та Бахчисараю. Традицією стало зустрічати День Перемоги у містах – героях Одесі, Севастополі, на висоті Маршала Конєва, танковому полі у с. Прохорівка. Останніми роками учні залюбки беруть участь у туристичних походах місцями партизанської слави.

Усі зазначені заходи і напрямки роботи привчають учнів бачити, розуміти і співпереживати побачене, сприяють розвитку особистості, її успішній самореалізації. І не випадково, що учні, які працювали в музеї, обирають історію, науково-дослідницьку діяльність сенсом свого життя: Дедурін Г.Г. – кандидат історичних наук, викладач Університету внутрішніх справ, Андрусенко О.М. – кандидат історичних наук, Подковиріна О.Ю. – кандидат філософських наук, викладач ХДУ ім. Каразіна, Свириденко В.О. – аспірантка ХДУ ім. Каразіна, дипломант міжнародної конференції з болгаристики.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Історія – це не тільки наука і навчальна дисципліна. Це й могутній засіб самоствердження особистості, виховання патріотизму та інших громадянських якостей. Погляд, звернений у минуле, заглиблює нас у таємницю людського буття, життя нашого народу, допомагає краще зрозуміти навколишній світ і своє місце в ньому.

В умовах становлення громадянського суспільства в Україні перед школою стоїть першочерговим завдання - виховання суспільно активної особистості. Виховання майбутнього громадянина неможливе поза контекстом відродження вітчизняної духовності, історії, культури.

Завдяки музею підвищується ефективність навчально-виховного процесу та додаткової освіти учнів школи. Адже «головна ознака музеїв навчально-виховних закладів – використання системної сукупності різноманітних форм і методів навчання і виховання учнівства, виявлення всебічного розвитку здібностей кожної особистості».

Музейний комплекс нашої школи став ефективним помічником у вирішенні цієї проблеми, бо це не лише місце збереження, обліку та вивчення пам'яток культури, це центр духовної культури нашої школи.

Нам би хотілося, щоб про існування музейного комплексу дізналися за межами нашого міста і країни. Для цього вже розпочато листування зі школярами німецького міста Веймара, неподалік від якого в роки війни знаходився один із найбільших нацистських концтаборів „Бухенвальд”.

Одним із напрямків подальшої роботи стане обмін досвідом з іншими шкільними музеями в межах СНД. Для цього ми плануємо створення сайту музею та розміщення на ньому віртуальної екскурсії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белякова О.О. Використання потенціалу шкільного музею в навчально-виховному процесі/ О.О. Белякова // Історія та правознавство.-2006.-№ 8(72).-С.18-20
2. Бойко А.М. Оновлена парадигма виховання: шляхи реалізації.-К.: 1996.-210с.
3. Ванслова Є.Г. Музейна педагогіка. / Є.Г.Ванслова // - Завуч .- 2003.- № 15.-С.11-12
4. Григор'єва А.П. Свята спадщина (Огляд музеїв Житомирщини при навчальних закладах системи МОН України)/А.П.Григор'єва // Музейна справа на Житомирщині: історія, досвід, проблеми: Науковий збірник «Велика Волинь»: праці Житомирського науково-краєзнавчого товариства дослідників Волині. -2005.– Т. 33.- С. 59-64.
5. Козлова І.В. Музейна педагогіка як засіб громадянського виховання учнів/ І.В.Козлова // Завуч. -2006.- № 15.-С.7-8.
6. Марюхно Г.В. Ярошенко О.Ю. Організатору музейної справи в закладах освіти. Методичні рекомендації / Г.В.Марюхно, О.Ю. Ярошенко.- Полтава, 2004.-117с.
7. Мезенцева Г.Г. Музеєзнавство / Г.Г. Мезенцева.-К.:Вища школа,1980.-120с.
8. Музей и школа: Пособие для учителя/ Под общ.ред.Т.А. Кудриной . – М.: Просвещение, 1985- 192с.
9. Музейна педагогіка.: [в зб. Музеєзнавство. Музеї історичного профілю].- М., 1988.
10. Музей і освіта: Оглядова інформація. М., 1989.
11. Омельченко Ю.І. Шкільні музеї/ Ю.І.Омельченко- К.: Радянська школа,1981.-128с.
12. Ресурси Internet. [http:// www. abcvolga.ru/muz /kb/ experts_m](http://www.abcvolga.ru/muz/kb/experts_m)